

ДИСКУРСИВНІ МАРКЕРИ АНГЛІЙСЬКИХ ЕКОЛОГІЧНИХ НАУКОВО-ДИДАКТИЧНИХ ТЕКСТІВ

У статті розглянуто визначення і класифікацію дискурсивних маркерів (ДМ) як одну із перспективних проблем сучасної лінгвістики. У статті досліджено місце і характеристики ДМ у екологічних текстах та їхня роль у синтаксичній побудові науково-дидактичного екологічного дискурсу.

У лінгвістичних дослідженнях ХХІ століття на перший план виходить функціональний аспект мовних явищ, який допомагає пізнати закономірності вжитку та призначення мовних одиниць, їх позамовну мотивованість, визначити їх когнітивне наповнення. Мовна одиниця при функціональному підході розглядається як сутність, у якій об'єктивовано єдність мислення й комунікації з урахуванням функціональних особливостей мовних одиниць в процесі мовотворення і сприйняття мови. Як зазначає Є.П.Семенюк, функціонування систем з певними структурами зрештою становить зміст їх існування, і цим зумовлена особлива важливість функціонального підходу до пізнання явищ дійсності [1: 143].

Цікавим об'єктом дослідження під кутом зору функціонально-комунікативного підходу можуть слугувати науково-дидактичні тексти і, зокрема, вузівські підручники, що маловивчені і досі як у вітчизняній, так і зарубіжній лінгвістиці.

Текст науково-дидактичної комунікації включений у складний комунікативний процес, який здійснює збереження знань, об'єктивованих у формі текстів, і спілкування людей, які створюють ці знання. У підручнику викладено систему знань, які навчають думати і розуміти, розвивають здібності та особистісні цінності студентів, допомагають самостійно орієнтуватися у швидкоплинному проблемному світі. Саме підручник через зміст, структуру, оформлення визначає глибину розкриття специфіки навчального предмета, обсяг знань, умінь і цінностей, який в обов'язковому порядку повинен одержати студент на тому чи іншому етапі навчання. Із пасивного носія інформації підручник перетворюється у активну дидактичну систему, метою якої є забезпечення студентів самоконтролю і самоперевірки, сприяння формування логічного мислення і мовної культури. На думку В. Брауна, підручник є прикладом канонізованого дискурсу, ознаками якого є стале викладення знань, що допомагає створити когерентні концепції певної дисципліни і ідеологічні виклади реальності і аргументації [2: 105]. Науково-дидактичний дискурс є особливим типом інтерперсональної взаємодії адресанта і адресата, в якому адресант намагається переконати адресата в істинності повідомлення через своєрідний внутрішній діалог із читачем.

На сучасному етапі розвитку лінгвістичної теорії значної уваги набуває проблема використання дискурсивних маркерів (ДМ) у підручниках. Спроба максимально чітко визначити свої думки вимагає від авторів використовувати складні синтаксичні структури тексту. Ускладнений текст у науково-дидактичному дискурсі виконує основні дискурсивні функції: на максимально точному рівні розкриває зміст проблеми і створює адекватний для обговорення даної проблеми темп мови. Традиційно вважають, що ДМ – вставні слова/конструкції, модальні частки, сполучники, вигуки (Р. Квірк, М. Хелідей) [3], [4]. У процедурному описі Б. Гроша і С. Сіднера ДМ сигналізують про зміни фокусу уваги та інтенцій [5: 175-204]. У теорії риторичних структур ДМ визначають риторичні відносини між сегментами [6: 243-281]. Д. Шиффрін передусім акцентує увагу на важливості ДМ, функція яких полягає у відбитті зв'язку між певним висловлюванням у дискурсі та попереднім(и) висловлюванням(и), у створенні когезії і когерентності тексту [7: 11]. Беручи до уваги вищевикладені твердження, ми визначаємо ДМ як слова і фрази, функція яких полягає в організації змісту тексту та висловлювання, коментарі або групуванні різних частин тексту чи висловлювання.

Метою даної статті є спроба визначити місце та дати класифікацію дискурсивних маркерів у науково-дидактичних екологічних текстах.

У проаналізованих підручниках із навколишнього середовища (*Environmental Science*) [10, 11], загальним обсягом близько 1000 сторінок, ми зауважили, що співвідношення ДМ неоднорідне. Це визначається метою даних текстів: дати загальну і конкретну характеристику проблеми, ознайомити адресата із дослідженнями у даній сфері, визначити основні напрямки і перспективи досліджень.

Як зазначає М. Паро, на сучасному етапі розвитку лінгвістики не існує універсальної класифікації ДМ [8: 302]. Більшість авторів класифікує ДМ згідно з їх значенням: додаткові (*also, furthermore, moreover, in addition*), причинно-наслідкові (*because, for, after all, since, for this reason, so, thus, therefore*), умовні (*in that case, unless, under these circumstances, if, otherwise*), темпоральні (*first, afterward, next, then, finally*), протиставні (*instead, then, on the contrary, on the other hand*). Існує розширена класифікація вищевикладених ДМ (додаткових, причинно-наслідкових, темпоральних, протиставних), якої ми дотримуємось у своїх дослідженнях:

- додаткові: наголошення на подальших доказах (*furthermore, moreover*), зменшення значення наступного висловлювання (*incidentally, in passing*), порівняння наступного висловлювання із попереднім (*likewise, similarly, correspondingly, in the same way*);

- причинно-наслідкові: загальні (*so, hence, therefore, thus, consequently*), причина (*for this reason, on account of, because*), результат (*so, as a result, accordingly, consequently, thus*), мета (*in order to, so that*);
- темпоральні, які визначають точки відліку в системі координат тексту: початок (*initially, first, at first, first of all*), продовження (*secondly, after this/that, afterwards, then, next*), завершення (*finally, at last, eventually, lastly*);
- протиставні: заперечення сподівань, створених на основі попередніх тверджень (*yet, though, however, nevertheless*), визнання несподіваного (*actually, as a matter of fact*), перехід від очікуваного до несподіваного (*instead, on the contrary, rather, besides*), протиставлення (*conversely, on the other hand, on the contrary, in comparison*), підсумок (*anyhow, at any rate, in any case, after all*)

Д. ДеКапріо і Л. Нетінгер на основі матеріалів лекції створили власну класифікацію ДМ, визначаючи тематичні маркери (topic markers), тематичні змінні (topic shifters), маркери висновків (summarizers), маркери наведення прикладів (exemplifiers), маркери відносин між твердженнями (relators), маркери оцінки (evaluators), маркери-специфікатори (qualifiers), та маркери, які позначають відступ від теми (aside markers). Глобальні ДМ (перші три з вищезазначених) визначають загальну ідею наукового дискурсу, локальні ДМ (решта) висвітлюють важливість інформації на глибинному рівні організованого дискурсу лекції [9: 15]. М. Йоркі зосереджує свою увагу на визначенні і розумінні функцій даних дискурсивних кліше (ДМ): визначення мети, основних методів і способів дослідження, розвиток даного дослідження, протиставлення думок щодо дослідження, результат певних досліджень, концесія ідей, хронологія ідей, результатів, наголошення на певних ідеях, результатах дослідження, підсумок ідей і результатів [9: 15-17].

Кількісне співвідношення ДМ у екологічних текстах можна показати наступним чином:

Вид ДМ	Сполучники, прислівники, фрази	Кількісне співвідношення у %
Додаткові	also, and, further, furthermore, moreover, either, neither, neither...nor..., nor	25
Причинно-наслідкові	as a result, for, since, so	21
Умовні	assuming, even if, if, provided, under some conditions	11
Темпоральні	first, formerly, initially, afterwards, now, then, eventually, finally, lastly	22
Протиставні	although, but, conversely, despite, however, nevertheless	21

Функція додаткових ДМ полягає в сигналізації введення висловлювання, зміст якого доповнює зміст попереднього. Ми можемо визначити як позитивне, так і негативне додавання. До позитивних ДМ належать *and* (для об'єднання частин речення в єдине ціле, як результат попереднього висловлювання), *moreover* (для введення нової інформації, яка є наслідком попередньої), *furthermore* (офіц. поряд із, як впливає з), *further* (офіц. поряд із зазначеним раніше), *also* (також, разом із) (наприклад, *Enzymes are present in all living organisms, and through their high degree of specificity exert close control over cellular metabolism. Moreover, surface litter may form an L horizon*). Негативні ДМ складають *neither...nor..., neither, nor* (для введення заперечного твердження), *either* (використовується у заперечних реченнях для зазначення ситуації, подібної до вищезгаданої) (наприклад, *Neither data on abatement costs nor data about direct expenditure are published today*).

Функціональним призначенням причинно-наслідкових одиниць є позначення того, що введена ними пропозиція представляє причину для змісту попередньої пропозиції, вони спеціалізуються на сигналізації того, що пропозиційний зміст уведеного вислову логічно впливає зі змісту попереднього вислову, представляючи наслідок: *so* (для позначення мети, причини, наслідку попереднього твердження), *for* (причина попереднього висловлювання), *as a result* (результат вищезгаданого), *since* (пояснення попередньої думки) (наприклад, *Since environmental conditions change over long periods of time, a process of natural selection occurs which favours the emergence of different variants and ultimately of new species. The polluting load of effluent, and as a result water quality in the area of discharge, will depend on the level of treatment provided to sewage, the large yellow underwing and the angle shades are partially migrant, so numbers could be influenced heavily by events overseas*).

Умовні ДМ визначають зміст умови даної ситуації у її поєднанні із попередньою. Прикладами таких маркерів є *if* (для позначення ситуації, явища, які можливо трапляться в залежності від інших ситуацій, явищ), *provided* (при умові), *even if* (незважаючи на), *assuming* (припускаючи, що), *under conditions* (за певних обставин) (наприклад, *More chicks survive if the use of agrochemicals is restricted on perimeter strips around arable fields. Under some conditions, other species of phytoplankton naturally produce toxins, and these toxins can be harmful to people and marine life. Assuming that respiration rates in the paired bottles are similar, gross primary productivity may be estimated by adding oxygen loss in the dark bottle to the change recorded in the light bottle*).

Функціональним завданням темпоральних ДМ виступає позначення хронологічної послідовності подій, сигналізування про виключну комунікативну важливість факту, про який повідомляється. До них належать

first, initially, formerly, now, afterwards, then, finally, lastly, eventually (наприклад, *Formerly* they were attributed to orthogenesis, *now* orthoselection or the contending theory of species selection are invoked).

ДМ протиставлення виступають індикаторами відношення з негативною полярністю: зміст другої пропозиції у послідовності протиставляється змісту першої. Інакше кажучи, протиставні ДМ поєднують зміст одного висловлювання із змістом другого, який передає порушення очікувань адресата. Ці одиниці включають *but* (вводить слово або вираз, який протиставляється тому, який був наведений раніше), *although* (коментар висловлювання), *whereas* (протиставлення двох явищ), *despite* (правдивість ситуації, незважаючи на певні перешкоди), *conversely* (навпаки, інакше), *however* (незважаючи на), *nevertheless* (незважаючи на вищезазначене) (наприклад, *Each nest is the work of an individual female and, although nests may be aggregated, there is no co-operation among individuals. Conversely, the larger snow patches, which melt well into or towards the end of the short growing season, tend greatly to restrict the development of vegetation.*

Отже, як можна побачити із наших досліджень, найчастотнішими у вживанні є ДМ додатковості, причини і наслідку, протиставлення, а найменш вживаними – ДМ умови, що і обумовлює синтаксичну побудову екологічних текстів, метадискурсивна роль якої допомагає адресату визначити зв'язки між певними ідеями науково-дидактичного дискурсу. Ми спостерігаємо, що ДМ синтаксично не інтегруються у висловлювання, не впливають на його пропозицію й не передають окремого повідомлення на відміну від вставних конструкцій. Подальший аналіз дозволить визначити основні вербальні показники стратегії організації інформації у екологічному дискурсі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Семенюк Е.П. Общенаучные категории и подходы к познанию. – Л.: Высшая школа, 1978. – 210 с.
2. Hyland, K. Disciplinary Discourses. Social Interactions in Academic Writing. – Michigan: The University of Michigan Press, 2004. – 211 p.
3. Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik J. A Grammar of Contemporary English. – London: Longman, 1972. – 324 p.
4. Halliday M.A.K., Hasan R. Cohesion in English. – London: Longman, 1976. – 150 p.
5. Grosz B., Sidner C. Attention, Intention, and the Structure of Discourse // Computational Linguistics. – 1986. - № 12(3). – P.175-204.
6. Shiffrin D. Discourse Markers. – Cambridge: Cambridge University Press, 1988. – 384 p.
7. Mann W., Thompson S. Rhetorical Structure Theory: towards a functional theory of text organisation // Text. – 1988. – № 8 (3). – P. 243-281.
8. Parrot M. Grammar for English Language Teachers. – Cambridge: Cambridge University Press, 2002. – 450 p.
9. Nunan D. Introducing Discourse Analysis. – London: Penguin Books Ltd, 1993. – 132 p.
10. Cunningham, W.P., Saigo B.W. Environmental Science: A Global Concern. -5th ed. – Boston: WCB/McGraw-Hill, 1999. – 650 p.
11. Cunningham, W.P., Saigo B.W. Environmental Science: A Global Concern. -5th ed. Student Study Guide (prepared by Derby Nelson). – Boston: WCB/ McGraw-Hill, 1999. – 275 p.

Матеріал надійшов до редакції 18.04.2006 р.

Сологуб Л.В. Дискурсивные маркеры экологических научно-дидактических текстов.

В данной статье рассматриваются определение и классификация дискурсивных маркеров (ДМ) как одна из перспективных проблем современной лингвистики. Изучаются место и характеристики ДМ в экологических текстах и их роль в синтаксическом построении научно-дидактического экологического дискурса.

Solohub L.V. Discourse markers of ecological textbooks.

The article focuses on the problems of defining and classifying discourse markers (DM) as one of the main tasks of modern linguistics. The author identifies the place and characteristics of ecological DM as one of the main means for building syntactical structure of ecological discourse